

GUIA DOCENT

2017-2018

1. Identificació de l'assignatura

Titulació: Títol Superior de Disseny

Nivell: Títol Superior d'Ensenyaments Artístics

Nom de l'assignatura/codi: EDG01-TIPOGRAFIA

Especialitat	Curs	Període	Tipus	Nombre de crèdits ECTS
Gràfic	Segon	Primer	Específica	6

Departament: Projectes i teoria del disseny

Idioma: Català/castellà

Horari: Grup a: dimarts de 8:00 a 9:50 i dimecres de 10:45 a 13:05 i Grup b: dilluns i dimarts de 9:50 a 11:40

Web de l'assignatura: -

Professorat responsable:

Jordi Miguel Sempere i Vicedo
Correu electrònic: jsempere@escoladisseny.com
Horari de tutories: -

Cap de departament

Toni Riera Sabater
Correu electrònic: triera@escoladisseny.com
Horari d'atenció: -0

2. Contextualització

2.1. Matèria a la qual pertany l'assignatura

Matèria: Tipografia.

La Tipografia és la ciència que estudia i desenvolupa la cara visible del llenguatge escrit. Esdevé una disciplina autònoma que té les seues pròpies regles de composició, creació i percepció. Entenem per tant que la Tipografia és una matèria importantíssima per la cultura i el desenvolupament de les societats. La podem entendre com una disciplina de metadisseny —la Tipografia com a signe gràfic convencional— o com un recurs comunicativa necessari en qualsevol producte gràfic. Per tant, podem entendre que la Tipografia és un dels pilars fonamentals de la comunicació en totes les seues formes i llenguatges. L'àmbit és, per tant, ample i complex. A l'aula, la tasca serà la de mostrar eixa complexitat mostrant i experimentant amb els diferents nivells de construcció, significació i combinatòria aplicada. L'assignatura de Tipografia contribuirà al fet que l'alumne adopte coneixements i habilitats en l'expressió tipogràfica com una manifestació visual de la paraula escrita i els seus significats. Que pugui adquirir una cultura de l'arquitectura tipogràfica i del destacat paper de la tipografia en la transmissió del missatge i sobretot, que tinga una concepció integral sobre la cultura de la Tipografia com un fenomen de la comunicació inseparable dels processos creatius visuals. Es pretén, en fi, traslladar els coneixements necessaris perquè resolga de manera eficaç l'aplicació tipogràfica en qualsevol projecte gràfic —juntament amb el color i la composició— en totes les seues manifestacions comunicatives-visuals: des dels logotips, passant pels cartells, fins a les recents pàgines web.

2.2. Perfil professional

La lletra és la base de la Tipografia, però està composta d'altres signes i elements relacionats propis de la disciplina que caldrà donar a conèixer. En aquest sentit, es pot partir de l'estructura bàsica de la lletra com a element mínim de significació per entendre els diferents nivells formals i instrumentals dels alfabetes: el dibuix, la retolació, la vectorització, l'anatomia, l'espaiat, la paraula i el text. S'incidirà en l'aprenentatge teòric-pràctic com a recurs d'expressió, composició i significació en relació als mitjans i suports de les característiques del missatge.

3. Requisits

3.1. Requisits essencials

No hi ha requisits essencials.

3.2. Requisits recomanables

És recomanable que l'alumnat hagi superat prèviament les assignatures de Dibuix (8 ECTS), Sistemes de representació (8 ECTS) i Gràfica digital (8 ECTS), i assignatures contextualitzades en el primer curs dels Estudis Superiors de Disseny i que estigui cursant Història del Disseny Gràfic (1r semestre, 4 ECTS) i Projectes de Disseny Gràfic (2n semestre, 6 ECTS)

4. Competències

4.1. CT/Competències transversals

- CT01 Organitzar i planificar el treball de manera eficient i motivadora.
- CT02 Recollir informació significativa, analitzar-la, sintetitzar-la i gestionar-la adequadament.
- CT03 Solucionar problemes i prendre decisions que responguin als objectius del treball que es realitza.
- CT04 Utilitzar eficientment les tecnologies de la informació i la comunicació.
- CT05 Comprendre i utilitzar, almenys, una llengua estrangera en l'àmbit del seu desenvolupament professional.
- CT06 Realitzar autocrítica cap al propi desenvolupament professional i interpersonal.
- CT07 Utilitzar les habilitats comunicatives i la crítica constructiva en el treball en equip.
- CT08 Desenvolupar raonada i críticament idees i arguments.
- CT09 Integrar-se adequadament en equips multidisciplinaris i en contextos culturals diversos.
- CT10 Liderar i gestionar grups de treball.
- CT11 Desenvolupar en la pràctica laboral una ètica professional basada en l'apreciació i la sensibilitat estètica, mediambiental i cap a la diversitat.
- CT12 Adaptar-se, en condicions de competitivitat, als canvis culturals, socials i artístics i als avenços que es produeixen en l'àmbit professional i seleccionar els canals adequats de formació continuada.
- CT13 Cercar l'excel·lència i la qualitat en la seva activitat professional.
- CT14 Dominar la metodologia de recerca en la generació de projectes, idees i solucions viables.
- CT15 Treballar de forma autònoma i valorar la importància de la iniciativa i l'esperit emprenedor en l'exercici professional.
- CT16 Usar els mitjans i recursos al seu abast amb responsabilitat envers el patrimoni cultural i mediambiental.
- CT17 Contribuir amb la seva activitat professional a la sensibilització social de la importància del patrimoni cultural, la seva incidència en els diferents àmbits i la seva capacitat de generar valors significatius.

4.2. CG/Competències generals

- CG01 Concebre, planificar i desenvolupar projectes de disseny d'acord amb els requisits i condicionaments tècnics, funcionals, estètics i comunicatius.
- CG02 Dominar els llenguatges i els recursos expressius de la representació i la comunicació.
- CG03 Establir relacions entre el llenguatge formal, el llenguatge simbòlic i la funcionalitat específica.
- CG04 Tenir una visió científica sobre la percepció i el comportament de la forma, de la matèria, de l'espai, del moviment i del color.
- CG05 Actuar com a mediadors entre la tecnologia i l'art, les idees i els fins, la cultura i el comerç.
- CG06 Promoure el coneixement dels aspectes històrics, ètics, socials i culturals del disseny.
- CG07 Organitzar, dirigir i / o coordinar equips de treball i saber adaptar-se a equips multidisciplinaris.
- CG08 Plantejar estratègies de recerca i innovació per a resoldre expectatives centrades en funcions, necessitats i materials.
- CG09 Investigar en els aspectes intangibles i simbòlics que incideixen en la qualitat.
- CG10 Ser capaços d'adaptar-se als canvis i a l'evolució tecnològica industrial.
- CG11 Comunicar idees i projectes als clients, argumentar raonadament, saber avaluar les propostes i analitzar el diàleg.
- CG12 Aprofundir en la història i la tradició de les arts i del disseny.
- CG13 Conèixer el context econòmic, social i cultural en què té lloc el disseny.
- CG14 Valorar la dimensió del disseny com a factor d'igualtat i d'inclusió social, i com a transmissor de valors culturals.
- CG15 Conèixer processos i materials i coordinar la pròpia intervenció amb altres professionals, segons les seqüències i graus de compatibilitat.
- CG16 Ser capaços de trobar solucions ambientalment sostenibles.
- CG17 Plantejar, avaluar i desenvolupar estratègies d'aprenentatge adequades a la consecució objectius personals i professionals.
- CG18 Optimitzar la utilització dels recursos necessaris per assolir els objectius previstos.
- CG19 Demostrar capacitat crítica i saber plantejar estratègies de recerca.

- CG20 Comprendre el comportament dels elements que intervenen en el procés comunicatiu, dominar els recursos tecnològics de la comunicació i valorar la seva influència en els processos i productes del disseny.
- CG21 Dominar la metodologia d'investigació.
- CG22 Analitzar, avaluar i verificar la viabilitat productiva dels projectes, des de criteris d'innovació formal, gestió empresarial i demandes de mercat.

4.3. CE/Competències específiques de l'especialitat

- Comprendre i utilitzar la capacitat de significació del llenguatge gràfic.
- Dominar els procediments de creació de codis comunicatius.
- Determinar i, si escau, crear solucions tipogràfiques adequades als objectius del projecte.

5. Resultats d'aprenentatge

L'alumne serà capaç de detectar, crear i planificar projectes tipogràfica i fonamentar les bases per al disseny de fonts. Prestarà especial atenció a l'elecció de tipografies sospesant adequadament la seva importància simbòlica-comunicativa. Emprarà els recursos i coneixements adquirits en les múltiples activitats del disseny gràfic i de la comunicació: logotips, fonts, edició, cal·ligrafia, etc.

6. Continguts (distribuïts en unitats d'aprenentatge)

Els continguts de l'assignatura es divideixen en dos grans blocs de coneixements per tal de millorar l'aprenentatge i contextualitzar millor la disciplina tipogràfica. Estos dos blocs es defineixen en:

- La lletra com a signe gràfic. S'estudia el signe tipogràfic des del punt de vista de la seua construcció estructural, estilística i tècnica.
- La tipografia com a sistema. S'estudia la tipografia des del punt de vista de la seua història, context i instrumentalitat funcional.

Es decideix distribuir els continguts en deu unitats didàctiques (quatre per al primer bloc i sis per al segon) perquè l'alumne pugui tenir, primerament, un contacte directe amb els signes tipogràfics i després, els pugui contextualitzar en un sistema d'ús de manera detallada i sobretot, que li permeti assolir els coneixements teòrics i instrumentals propis de la matèria.

Bloc temàtic 01: La Lletra com a signe gràfic.

- UD01 Estructura de la lletra. (8 hores presencials/dues sessions de 4 hores) Del 25 de setembre al 06 d'octubre de 2017.
 - Presentació de l'assignatura. Continguts i instruments d'avaluació.
 - Visionat de documental.
 - Proporcions bàsiques, agrupació estructural i espaiat bàsic.
 - Traçats i conjunts.
- UD02 Anatomia bàsica de la lletra. (8 hores presencials/dues sessions de 4 hores) Del 09 al 20 d'octubre de 2017.
 - Nomenclatura i definició de les parts pròpies de la lletra.
 - Nomenclatura i definició de l'espai propi de la lletra: forma i contraforma.
 - Alteracions de l'estructura tipogràfica. Interpretació formal: Pes, contrast, ritme, amplada.
 - Concepte de pangrama i valor de paraula.
- UD03 La lletra cal·ligrafiada. (8 hores presencials/dues sessions de 4 hores) Del 23 d'octubre al 03 de novembre de 2017.
 - Concepte de cal·ligrafia. Principals conceptes de la pràctica cal·ligràfica.
 - Contrast per translació i contrast per pressió.
 - Estils cal·ligràfics. Traçats bàsics de la gòtica textura quadrada.
 - Traçats bàsics de l'estil de pinzell o brushpen.
- UD04 La lletra retolada. (8 hores presencials/dues sessions de 4 hores) Del 06 al 17 de novembre de 2017.
 - Concepte de retolació. Retolació manual per mòduls.
 - Mètodes de vectorització: vectorització geomètrica i vectorització per tangències.
 - El logotip/monograma i concepte de rètol.

Bloc temàtic 02: La Tipografia com a sistema.

- UD05 La lletra com a sistema estandaritzat. (8 hores presencials/dues sessions de 4 hores) Del 20 de novembre al 01 de desembre de 2017.
 - Conceptes de glif, caràcter, tipus, font, família, foneria, estil i tipometria.
 - Bases del disseny de fonts: principis bàsics i eines digitals (Fontlab, Glyphs)
- UD06 Classificacions de les fonts tipogràfiques. (4 hores presencials/una sessió de 4 hores) Del 04 al 15 de desembre de 2017.
 - Maximilian Vox i les reunions del Lure. Història de l'evolució tipogràfica.
 - Classificació història ATypI (Vox I i Vox II)
 - Classificació funcional de les fonts tipogràfiques. Stephen Coles i altres classificacions.
 - Gestió i ordenació digital de fonts.
- UD07 Presentació de caràcters. (4 hores presencials/una sessió de 4 hores) Del 18 al 22 de desembre de 2017
 - Majúscules, minúscules, versaletes, símbols (de puntuació, matemàtics, monetaris i miscel·lanis), números i lligadures.
 - Estils bàsics: regular, cursiva, negreta i altres variables.
 - Capitulars (altes, baixes, en arracada i recorregut)

– Espaiat tipogràfic: El kern. Espaiats òptics i espaiats mètrics.

• UD08 Criteris d'elecció tipogràfica. (4 hores presencials/una sessió de 4 hores) Del 18 al 22 de desembre de 2017

- Estils de caràcter.
- Barreja estilística de fonts tipogràfiques.
- Tipus de jerarquització.
- La taca de text o gris tipogràfic.
- El color en tipografia.

• UD09 Condicionants de legibilitat. (4 hores presencials/una sessió de 4 hores) Del 08 al 12 de gener de 2018

- Concepte i límits de legibilitat i lecturabilitat.
- Reconeixement de la forma/paraula (shape)
- Moviments sacàdics i fixacions. — Anamorfosis funcionals i ergonomia tipogràfica (senyalitzacions)

• UD10 La tipografia digital. (4 hores presencials/una sessió de 4 hores) Del 15 al 19 de gener de 2018

- La tipografia en pantalla.
- Concepte de tipografia responsive.
- El futur de la Tipografia.

7. Metodologia docent

7.1. Estratègies generals metodològiques

La metodologia de treball se centra, sobretot, en l'activitat del docent a l'aula. Així, s'enfocarà l'estratègia metodològica general en un binomi basat en sistemes inductius i sistemes expositius que porten a definir les següents línies de l'actuació didàctica a l'aula:

- Pràctiques enfocades a projectes: Aplicar els coneixements i habilitats adquirits en la fase de resolució de problemes per escometre un projecte complet.
- Estudi de casos: A partir de l'exposició de coneixements per activar els processos cognitius de l'alumne a l'inici de cada sessió, s'analitzaran casos i exemples reals dins de l'entorn de la matèria per comparar relacions i contextos de cada cas concret.
- Aprenentatge centrat en problemes: Exercitar, assajar i posar en pràctica els coneixements adquirits prèviament. També es desenvoluparan mecanismes d'aprenentatge actiu i autònoma partir de la resolució de problemes plantejats pel professor i que s'avaluaran amb l'ajut dels coneixements teòrics una vegada realitzats els exercicis.
- Aprenentatge cooperatiu: Desenvolupar l'aprenentatge mitjançant hàbits de crítica constructiva i valoració dels treballs propis i aliens, en posades en comú, exposicions i correccions comparatives.

7.2 Organització i tipus d'activitats d'aprenentatge

Activitats de treball presencial			60 hores
Modalitat	Tipus d'agrupament	Descripció de la finalitat i metodologia emprada	
Classes teòriques	Grup gran	S'exposarà el contingut teòric de l'assignatura a través de sessions presencials.	15 hores
Classes pràctiques	Individual	Resolució de problemes pràctiques a l'aula.	40 hores
Avaluació	Individual	Avaluació de treballs pràctics.	5 hores
Activitats de treball no presencial			90 hores
Modalitat	Tipus d'agrupament	Descripció de la finalitat i metodologia emprada	
Estudi de casos.	Individual	Investigació, comparació i lectures.	25 hores
Activitats de treball no presencial	Individual	Desenvolupament d'un projecte de disseny.	65 hores

7.3 Instal·lacions del centre i material

Aules amb cadires, taules per dibuix, il·luminació adequada i endolls suficients pels ordinadors de cada alumne.
Sala d'estudi i biblioteca

7.4 Activitats interdisciplinàries

Assistència a xerrades, ponències, cursos. Treballs col·laboratius interdisciplinaris de formació/professionalització.

7.5 Activitats complementàries

Visites a exposicions relacionades amb el món del disseny.
Jornadas Setfont's17.
Taller de cal·ligrafia de Paz Alomar.
Xerrada de Damià Rotger.
Xerrades/taller de professionals i professorat especialitzat extern.

8. Avaluació de l'aprenentatge dels estudiants (L'avaluació del procés d'aprenentatge de l'estudiant es basarà en el grau i nivell d'adquisició i consolidació de les competències establertes d'acord amb el perfil professional definit per a l'especialitat corresponent)

8.1. Criteris d'avaluació generals del departament (si és el cas)

Cap.

8.2. Criteris d'avaluació

- CA01 Assisteix regularment a les activitats lectives, tutories, seminaris, i a la resta de les activitats programades
- CA02 Participa regularment a les activitats lectives, tutories, seminaris, i a la resta de les activitats programades
- CA03 Participa a l'aula de manera discursiva i argumenta el propi punt de vista raonadament
- CA04 Demuestra interès per la matèria
- CA05 Coneix, assimila i comprèn els conceptes fonamentals de l'assignatura
- CA06 Demuestra i aplica correctament els conceptes fonamentals de l'assignatura en les activitats programades
- CA07 Coneix i utilitza correctament la terminologia específica de l'assignatura
- CA08 Coneix i utilitza correctament els materials, les eines, les tecnologia i les tècniques específiques de l'assignatura
- CA09 Demuestra capacitat de síntesi, actitud crítica i raonament argumentat en les activitats programades
- CA10 Planifica correctament el temps i les activitats programades
- CA11 Treballa amb pulcritud, ordre i neteja
- CA12 Demuestra capacitat per expressar conceptes o reflexions, amb un fil conductor bàsic i ordenat
- CA13 Segueix la metodologia de treball proposada, les normes de presentació i els terminis d'entrega establerts
- CA14 Presenta correctament les activitats programades
- CA15 Resol correctament les activitats programades
- CA16 Demuestra sensibilitat artística, imaginació creativa, creativitat, innovació i originalitat en les activitats programades.
- CA17 Desenvolupa un estil propi en les activitats programades.

8.3. Procediments i tècniques d'avaluació i criteris de qualificació o ponderació

Hi ha dos itineraris, un per l'alumnat que assisteix amb aprofitament i un altre per l'alumnat que no assisteix:

Procediments i tècniques d'avaluació	Tipus (*)	Criteris d'avaluació	Criteris de qualificació o ponderació	
			Itinerari A	Itinerari B
Tècniques d'observació (registres, llistes de control, etc.)	NR	CA1, CA2, CA4, CA5, CA10	5%	---
Treballs/exercicis	R	CA5—CA8, CA10—CA15	95%	40%
Treball final	R	CA5—CA8, CA11—CA15	---	60%
Total			100 %	100 %

*Aquest camp s'utilitza per especificar el tipus o caràcter de l'activitat d'avaluació: NR (no recuperable) o R (recuperable).

8.4 Sistema de qualificacions.

La qualificació d'aquesta assignatura se basa en un procediment d'avaluació contínua el l'itinerari A i en avaluació final en itinerari B.

• Per a l'aplicació del sistema d'avaluació contínua, es considerarà alumnat de l'**itinerari A** aquell qui tingui una presencialitat d'almenys el 80% del total del període lectiu. **Podrà absentar-se sense justificar un 20% del total del període lectiu (tres sessions de 4 hores) sense que li afecte al sistema d'avaluació.**

• Si un/a alumne/a s'absenta sense justificar més del 20% (tres sessions de 4 hores) del període lectiu, es considerarà alumnat de l'**itinerari B**. **En aquest cas, perd el dret a avaluació contínua i passarà a ser evaluat pel procediment d'avaluació final.** Se li exigiran els treballs desenvolupats al llarg del curs més un treball final, en les ponderacions expressades en la graella anterior.

El nivell d'aprenentatge aconseguit pels estudiants s'ha d'expressar amb qualificacions numèriques. Els resultats obtinguts per l'alumne es qualificaran d'acord amb una escala numèrica del 0 al 10, amb expressió d'un decimal, a la qual es pot afegir la qualificació qualitativa corresponent:

- 0,0-4,9: suspens (SS)
- 5,0-6,9: aprovat (AP)
- 7,0-8,9: notable (NT)
- 9,0-10: excel·lent (EX)
- No Presentat (NP)

Per superar l'assignatura, l'alumnat haurà d'obtenir com a mínim un aprovat (5,0) en cadascun dels exercicis pràctics especificats puntualment en cada unitat didàctica. L'entrega de treballs fora de termini suposarà l'avaluació sobre el 80% de la nota.

- Els alumnes considerats **d'itinerari A (avaluació contínua)**, hauran d'aprovar totes les tasques, podent recuperar al final dels períodes complementaris i/o extraordinaris **únicament aquells treballs no aprovats. No realitzen treball final.**
- Els alumnes considerats **d'itinerari B (avaluació final)**, obtindran la nota mitjançant mitjana aritmètica de tots els treballs i projectes presentats, a més del treball final. La suma de les notes dels projectes més el del treball final haurà de resultar aprovat (5,0) Si no resulta aprovat, hauran de **recuperar tots els treballs (projectes i treball final).**

8.5 Criteris específics/rúbrica.

Les pràctiques i els exercicis són tècnicament correctes. Ponderació variable sobre 10. Consideracions específiques:

- El treball és complet en les seues parts.
- S'han seguit les instruccions donades.
- Ordre, neteja en l'execució d'esborranys.
- Ordre i presentació acurada en els exercicis.
- Ortotipografia i adequació tècnica.

Les pràctiques i els exercicis finals s'han executat metodològicament de manera correcta. Ponderació variable sobre 10. Consideracions específiques:

- Hi ha un estudi del context del problema.
- L'abstract o resum d'objectius és clar.
- La fase informativa és escaient. S'extrauen conceptes comunicatius interessants i pràctics/funcionals.
- Es relacionen i s'apliquen correctament a la fase de bocetatge les influències gràfiques, antecedents històrics estudiats i conceptes extrets en la fase informativa.
- Es justifiquen correctament les decisions de disseny i hi ha coherència i concordança amb la finalitat de l'encàrrec.
- S'acompleix el cronograma establert.

Aquestes variables són generals i s'adaptaran respecte als objectius/tipus d'exercicis proposats durant el període lectiu. En cas de falta de respecte al professor, amenaces verbals o físiques, qüestionament de l'autoritat o altra falta actitudinal greu, l'alumne podrà resultar no qualificat i perdre automàticament el dret a avaluació, sempre amb la mediació de la direcció del centre.

9. Recursos, bibliografia i documentació complementària

9.1. Bibliografia bàsica:

- BRINGHURST, Robert. *Los elementos del estilo tipográfico, versión 3.1*. México: Colec. Libros sobre Libros, Fondo de Cultura Económica, 2008.
- CASTRO, Ivan. *The ABC of custom lettering*. Londres: Korero Press, 2016.
- COLES, Stephen. *The anatomy of type*. New York: Harper Collins Publishers, 2012.
- HENESTROSA, Cristóbal/MESSEGUER, Laura/SCAGLIONE, José. *Cómo crear tipografías: del boceto a la pantalla*. Madrid: Tipo e Editorial, 2012.
- JOHNSTON, Edward. *Writing & Illuminating & Lettering*. Londres, Colchester & Eton: Scottiswoodk. Bam Antyne And Co. Ltd., 1906 (1a edició).
- LUIDL, Philipp. *Tipografía básica*. València: Campgràfic, 2004.
- MARTÍN MONTESINOS, José Luis / Mas Hurtuna, Montse. *Manual de tipografía. Del plomo a la era digital*, 2a edició. València: Campgràfic, 2002.
- NOORDIZIJ, Gerrit. *El trazo. Teoría de la escritura*. València: Campgràfic, 2009.
- TSCHICHOLD, Jan. *El abecé de la buena tipografía*. València: Campgràfic, 2002.
- TSCHICHOLD, Jan. *La nueva tipografía*. València: Campgràfic, 2003.
- WILLBER, Hans Peter / FORSSMAN, Friedrich. *Primeros auxilios en tipografía*. Barcelona: Gustavo Gili, 2003.

9.2. Bibliografia complementària:

- ADCV, *Ponencias CIT Valencia*. València: ADCV, 2007.
- AICHER, OTL. *Tipografía*. València: Campgràfic, 2008.
- BAINES, Phil / Haslan, Andrew. *Tipografía, función, forma y diseño*. Barcelona: Gustavo Gili, 2002.
- BALIUS, Andreu. *Type at work, Usos de la tipografía en el diseño editorial*. Barcelona: Index Book, 2006.
- BEAUMONT, Michael. *Tipo y color, Manual sobre el uso de la tipografía en el diseño Gráfico*. Madrid: Hermann Blume, 1988.
- BLACKWEL, Lewis. *La tipografía del s. XX*. Barcelona: Gustavo Gili, 1993.
- BLANCHARD, Gerard. *La Letra. (2a ed.)* Barcelona: Ceac, 1988.
- CATAPODIS, Miguel. *Tipometría. Las medidas en diseño gráfico*. València: Camgràfic, 2014.
- CORBETO, Albert. *Daniel B. Updike impresor e historiador de la tipografía. Daniel Updike, Printing types: their history, forms, and use*. Edició en castellano de los dos capítulos dedicados a la tipografía española. València: Campgràfic, 2011.
- CORBETO, Albert. *Tipos de imprenta en España*. València: Campgràfic, 2011.
- DE BUEN, Jorge. *Manual de diseño editorial*. México: Santillana, 2000.
- FRUTIGER, Adrian. *En torno a la tipografía*. Barcelona: Gustavo Gili, 2002.
- GANS, Richard. *Catálogo tipográfico, 6ª edición*. Barcelona: Richard Gans Editores, 1922.
- GORDON, Bob. *1000 fuentes tipográficas*. Barcelona: G. Gili, 2009.
- HIGHSMITH, Cyrus. *Entre párrafos: fundamentos de tipografía*. València: Campgràfic, 2015.
- HOCHULI, Robin Kinross. *El diseño de libros, Práctica y teoría*. València: Campgràfic, 2005.
- JURY, David. *¿Qué es la tipografía?. Tipos de fuentes*. Barcelona: Index Book, 2007.
- KANE, John. *Manual de tipografía*. Barcelona: Gustavo Gili, 2005.
- KIMBERLY, Elam. *Sistemas reticulares. Principios para organizar la tipografía*. Barcelona, Gustavo Gili, 1989.
- LEONARDI, Alessio. *From the cow to the typewriter. The (true) history of writing*. Berlín: Inprint, 2004.
- LEWIS, J. *Principios básicos de Tipografía*. México: Trillas, 1974.

- LUPTON, Ellen. *Pensar con tipos*. Barcelona: Gustavo Gili, 2011.
- MARCH, M. *Tipografía Creativa, Manuales de Diseño*. Barcelona: Gustavo Gili, 1989.
- MARTÍNEZ DE SOUSA, José. *Manual de edición y autoedición*. Madrid: Editorial Pirámide, 1993.
- McLEAN, Ruari. *Manual de tipografía*. Madrid: Herman Blume Ediciones, 1987.
- MOSLEY, James. *Sobre los orígenes de la tipografía moderna*. València: Campgràfic, 2010.
- MORISON, Stanley. *Principios fundamentales de tipografía*. Madrid: Ediciones del Bronce, 1998.
- NADAL BADAL, Oriol. *Manuales tipográficos para compositores y correctores e impresores*. Madrid: Unico, Unión de Correctores. Abril, 2011.
- PENELA RODRÍGUEZ, José Ramón, GARCÍA MORENO, Dimas. *Catálogo de Richard Gans "Fundición Tipográfica" Historia y actividad. Comunicación Presentada al primer Congreso Internacional de Tipografía*. València, 2004.
- PENELA RODRÍGUEZ, José Ramón, GARCÍA MORENO, Dimas. *Tipografía Española 1900-1936*. pdf.
- PERFECT, Christopher. *Guía completa de la tipografía*. Barcelona: Blume, 1994.
- POHLEN, Joep. *Fuentes de letras. Anatomía del tipo*. Madrid: Taschen Editores, 2011.
- RENNEN, Paul. *El arte de la tipografía*. Valencia: Campgràfic, 1988.
- RODRÍGUEZ -VALERO, Daniel. *Manual de tipografía digital*. Valencia: Campgràfic, 2016.
- PUJOL, Josep María. *Principios de la tipografía fundamental. De William Morris a Stanley Morison*. Valencia: Campgràfic, 2017.
- SERRA Y OLIVERES, Antonio. *Manual de la tipografía española ó sea el arte de la imprenta*. Madrid: Librería de D. Antonio Oliveres, 1852.
- SPENCER, Herbert. *Pioneros de la tipografía moderna*. Barcelona: Gustavo Gili, 1995.
- UNGER, Gerard. *¿Qué ocurre mientras lees?*. Valencia: Campgràfic, 2006.
- UNOS TIPOS DUROS. *Catálogo General de tipografía. Obra teórico práctica ilustrada con profusión de grabados y ejemplos gráficos. (recopilació) 1950*.
- VVAA. *Anuari Lletraferits 2017*. València: Campgràfic, 2017.
- VVAA. *Retículas: soluciones gráficas para el diseñador*. Barcelona: Gustavo Gili, 2008.

9.3. Altres recursos:

- *Codex: The journal of typography*. Nova York: Ata Price, [01-04-2011], 2011, nº 1.
- *Etapas: Design et culture visuelle* [en línea]. Cop. 1999 [consulta 2014-08-29]. Disponible a: <http://etapes.com>.
- *Experimenta: Revista de Diseño Gráfico, Arquitectura, Diseño Industrial* [en línea]. Cop. 2012 [consulta 2014-08-29]. Disponible a: <http://www.experimenta.es>.
- *Monográfica: Revista temática de diseño* [en línea]. Cop. 2012 [consulta 2014-08-29]. Disponible a: <http://www.monografica.org>.
- *Pentagram* [en línea]. Cop. 2012 [consulta 2014-08-29]. Disponible a: <http://www.pentagram.com/work/#/all/all/newest>.
- *Ponencias CIT Valencia*. València: ADCV, [20-06-2007], 2007, nº1.
- *Sagmeister & Walsh* [en línea]. [consulta 2014-08-29]. Disponible a: <http://www.sagmeisterwalsh.com>.
- *Typographica. Type Reviews, Books, Commentary* [en línea]. Cop. 2002/2009 [consulta 2014-08-29]. Disponible a: <http://typographica.org>.
- *UnosTiposDuros* [en línea]. Cop. 2014 [consulta 2014-08-29]. Disponible a: <http://www.nostiposduros.com>.
- *Visual: Magazine de diseño, creatividad gráfica y comunicación*. Madrid: Blur, 2009.
- *Yorokobu* [en línea]. Cop.2014 [consulta 2014-08-29]. Disponible a: <http://yorokobu.es>.

10. Altres observacions (si escau)